

תוכנית

הקפיצה החברתית 2.0

חינוך לחיים

הרחבת השפעת החינוך הבלתי פורמלי
על קידום מוביליות חברתית בישראל

תקציר מנהלים

אמצע יולי, 40 מעלות בקל.

קבוצות של נערים ונערות יושבות במעגלים מעל, מתחת ולצדי מבני סנדות שלא היו מביישים מהנדסי בניין בכירים. ביניהם פרושים חבלי כביסה מאולתרים, שעליהם נתלו חולצות כחולות ושאריות גרביים. ברקע שירי מורל ("מי השבט שמראה פה לכולם?") ורחש "כאבי הגז" שמקשים את ארוחת הצוהריים (שניצלים ופסטה, גם היום).

בבוקר הם התווכחו עד קצה הגרון איזו משתי ה"פרות" עדיפה - סוציאליזם? קומוניזם? הצוהריים יעבדו עוד קצת על המחנה, ולקראת ערב יצאו לא"ש לילה ויתגבו אל הח'ירבה שבמעלה הגבעה.

בלילה ימרו משחת שיניים על פנים מאובקות ועייפות מהמאמץ הכריא ביותר שקיים. הריח באוויר הוא תמהיל של מדורות "אולטרסול" ו"אלתוש". וזיעה. המון זיעה. ושמחה.

כל מי שהיה שם אי פעם... בכל גיל... מחייך לעצמו עכשיו, כשהוא קורא, נזכר, שומע ומריח, ויודע עד כמה החוויות האלה השפיעו על מהלך חייו, על הבחירות שבחר, על הקודים הערכיים שהוא מקפיד עליהם, על מי שהוא היום.

דברי פתיחה

מתווה "חינוך לחיים" הינו מהלך רב-מגזרי לחיזוק החינוך הבלתי פורמלי בישראל, כמנוף ליצירת הזדמנויות ולקידום מוביליות חברתית. מתווה זה הוא פרי מסע למידה מעמיק שכלל איסוף נתונים, סקירת מחקרים ותובנות מפעילות בשטח, והוא מתמקד בזיהוי אפיקי ההשקעה המומלצים להשגת השפעה מירבית ובת קיימא.

אנשי חינוך בעולם כולו מסכימים שבית הספר אינו הגורם היחיד להכנת ילדינו לחיים הבוגרים. ידע פורמלי עדיין נדרש אך בעולמנו המשתנה ללא הרף, יש צורך לתת דגש גם על מיומנויות וכישורים אישיים ובין-אישיים. היכולת ללמוד באופן עצמאי, לעבוד בצוות, לפתור בעיות, להתמודד עם כישלון, ליצור קשרים עם אנשים ממעגלים שונים תוך שמירה על תחושת הזהות העצמית – מהווה ארגז כלים שירחיב את הזדמנויות החיים לכל ילד וילדה, ובמיוחד בקרב ילדי הפריפריה החברתית והגיאוגרפית.

הידע המצטבר מוכיח שהמפתח לטיפול כישורים חיוניים אלה טמון בחינוך הבלתי פורמלי שהוא - חינוך לחיים. אך לצד הבנה זו, החינוך הבלתי פורמלי בישראל עדיין רחוק ממיצוי הפוטנציאל שלו. אנו מאמינים כי במאמץ משולב של שותפים מכלל המגזרים – הממשלה, משרד החינוך והשלטון המקומי, גופים פילנתרופיים וארגוני החברה אזרחית -

נוכל להניע מהלך נרחב לקידום החינוך לחיים כמרכיב מרכזי ואינטגרלי במערכת החינוך, ודרכו לחולל שינוי במערכת החינוך עצמה למען עתיד הילדים שלנו.

מיכל כהן
מנכ"לית קרן רש"י

הקדמה

כל ילד הוא עולם ומלואו וכל ילד מגיע למצות את הפוטנציאל שלו.

כדי שהמשפטים האלה לא יישארו קלישאות ריקות, עלינו להניע את הגלגלים הגדולים ולמנף את המגמות ואת השינויים המתרחשים בעולם לטובת הרחבת ההזדמנויות לכל ילדה וילד.

מהלך חינוך לחיים הינו מהלך של אנשים וארגונים שמאמינים בכוחו של החינוך הבלתי פורמלי ומוכנים לקום ולעשות לשם הרחבת והנגשת הזדמנויות חיים לילדים בפריפריה הגיאו חברתית בישראל.

הדרך למוביליות חברתית אינה עוברת עוד רק בכיתה-מורה-בגרות-אוניברסיטה. אפיקים נוספים, ישנים וחדשים גם יחד, יודעים להביא לידי ביטוי יתרונות יחסיים של ילדים באשר הם. החינוך הבלתי פורמלי הופך שחקן מרכזי ביכולתו לקדם מוביליות, וזאת לא רק באמצעות תנועות וארגוני נוער אלא גם דרך הרשתות החברתיות, ספורט, יזמות וחדשנות ועוד ועוד.

מסמך הקפיצה החברתית לחינוך לחיים פורש את התשתית המושגית לקשר שבין מוביליות חברתית לבין חינוך בלתי פורמלי, באמצעות מצפן מנופי המוביליות ועד להמלצות לתחומי השקעה אשר הלמידה הראתה שהשקעה בהם תניב הזדמנויות רבות למימוש פוטנציאל. זאת לצד יעדים מומלצים ברמה הלאומית ברמה המקומית ברמה הבית-ספרית ואפילו ברמה המשפחתית. השורה התחתונה ברורה - יותר משתתפים, יותר בחירה, בניית יכולת של הרשויות המקומיות, ראיית רצף חינוכי ויצירת קריטריונים מוסכמים וברורים למדידה והערכה.

לאחר מסע ארוך בו למדנו מהמחקר, מאנשי מקצוע, מארגוני השדה שעושים עבודה נפלאה בתחום ומהשותפים שלנו ברשויות המקומיות, אנו נרגשים וגאים לצאת לדרך:

להניח את החינוך הבלתי פורמלי במקום הראוי לו, ובאופן פורמלי, עבור ילדי הפריפריה החברתית גיאוגרפית במדינת ישראל. אנחנו כאן כדי לסייע למאות אלפי ילדים שהם עתיד המדינה לממש את הפוטנציאל שלהם, להגשים עצמם ברמה האישית והמקצועית, ולחבר בין חלקי האוכלוסייה השונים השונים בחברה הישראלית.

אנו מודים מעומק הלב לכל השותפים שצועדים איתנו בדרך הזו – היא ארוכה ומאתגרת, שנעשה ונצליח.

ארז רואימי, סמנכ"ל יזמות וחדשנות וצוות החינוך הבלתי פורמלי

קרן רש"י 2023

אנו מודים לכל מי שחלקו איתנו את זמנם וידיעותיהם הרבות לצורך כתיבת מסמך זה (מוזכרים לפי סדר א'-ב'):

ד"ר אלי וינוקור ראש החוג לחינוך חברתי-קהילתי וסגן הנשיא המכללה האקדמית גורדון	איתן טימן ראש אגף קהילתי חברתי, מינהל חברה ונוער משרד החינוך	אודיה לוין סוסנה חברת סגל לשעבר בתוכנית למנהיגות נוער מכון מנדל
דני רוזנר לשעבר ראש מינהל ח"ן במשרד החינוך וכיום ראש התוכנית למנהיגות נוער מכון מנדל	גיל חדש מנהל אגף חינוך עיריית שדרות	ברק לחון מנכ"ל המשרד הישראלי, הפדרציה היהודית של סן פרנסיסקו
יעל נזרי ממונה ארצית על הנוער וחינוך חברתי-קהילתי ברשויות המקומיות, מינהל חברה ונוער משרד החינוך	זיו רוזנצוויג מנהל מחלקת הנוער עיריית קריית ים	זיו הראל מנהל מיזם "אדוות" רשת "מעוז"
מיקי נבו מנהל מרכז מנדל למנהיגות בצפון	מאיר יצחק הלוי סגן שרת החינוך לשעבר וח"כ בכנסת ה - 24	ליבי לוי רכזת גיוס משותף מועצת ארגוני הילדים והנוער
שלומי קסטרו מנכ"ל מועצת ארגוני הילדים והנוער	רות קנולר-לוי מנהלת אגף תכנים, תוכניות, הדרכה והשתלמויות, מינהל חברה ונוער משרד החינוך	קלי כהן מזכ"ל הצופים

צוות קרן רש"י והעמותות החברות:

תכנית הקפיצה החברתית 2.0

טל שקד סמנכ"לית קשרי חוץ קרן רש"י	ארז רואימי סמנכ"ל יזמות וחדשנות קרן רש"י	מיכל כהן מנכ"לית קרן רש"י
נתנאל טויטו מנהל יוזמת "היישוב במרכז" קרן רש"י	לירון עזריאל משנה למנכ"לית קרן רש"י	יעל בלה אבני סמנכ"לית תוכניות קרן רש"י
שרית מלר מנהלת תחום שיווק ותקשורת קרן רש"י	רונית טל ראש מטה מנכ"לית קרן רש"י	עמרי זגן סמנכ"ל מו"פ קרן רש"י
דני ולעל מנכ"ל עמותת "מרכז מעשה"	אביה קבלה רכזת תחום יזמות וחדשנות חברתית קרן רש"י	שיר גור מנהלת תחום מדיניות קרן רש"י
יוסי רון מנכ"ל עמותת "בית יציב"	יאיר באר מנכ"ל עמותת "יחדיו"	חואן טייפלד מנכ"ל עמותת "גבהים"
קרן נוטמן מנכ"לית עמותת "אופק"	עו"ד עדי הרר מנכ"לית עמותת "תפנית בחינוך"	לימור לב מנכ"לית עמותת "יעדים לצפון"
		שגיא בר מנכ"ל המרכז לחינוך סייבר

תובנות, המלצות ופיתוח מחלקת יזמות וחדשנות - ארז רואימי ואלה אביטל
 כתיבה אלה אביטל
 ליווי מקצועי עמרי זגן וד"ר אלי וינוקור
 עיצוב גרפי אנטונינה ג'ולי
 עריכה לשונית ריבי רונן וינשטיין
 קרן רש"י, מאי 2023

המסמך נכתב כתוצר של תהליך למידה דו שנתי בהובלת מחלקת יזמות וחדשנות בקרן רש"י ובליווי מחלקת המו"פ.

הקדמה

בישראל חיים למעלה מ-3 מיליון ילדים עד גיל 17. הילדים האלה הם כשליש מאוכלוסיית המדינה,¹ אבל מאה אחוז מהעתיד שלה. על הקשר הכואב בין המקום שבו נולד הילד ובין ההזדמנויות הפתוחות בפניו לעיצוב עתידו נכתב לא מעט בשנים האחרונות.² בספרות המקצועית מכנים זאת מוביליות חברתית, ואפשר גם לראות בכך את אי-השוויון שמובנה בכל נדבך ונדבך בין שכבות האוכלוסייה בישראל ופיזורן הגאוגרפי.

לא חייבים להיות מהגרים או להיוולד ברשות מקומית מוחלשת; די אם יבחר אדם לגדל את ילדיו ביישוב בפריפריה, ובאופן מידי צמצם במידה רבה את האפשרויות וההזדמנויות העומדות לפתחם. במדינה כל כך קטנה כמו ישראל, מדאיג שטרם הונגשו תשתיות קריטיות המאפשרות שוויון הזדמנויות ומוביליות: נגישות להשכלה גבוהה, מערכת חינוך איכותית לכולם, תחבורה המאפשרת תעסוקה, ועוד ועוד.

במחקר המקיף ביותר בתחומו בארץ, "מפת הידע לקידום מוביליות חברתית-כלכלית",³ שבוצע על ידי קרן רש"י בשיתוף מכון ERI, וכן במחקר עדכני שפרסם אגף הכלכלנית הראשית באוצר,⁴ שורטטו הקשרים המובהקים בין גורמים סביבתיים ומשפחתיים שונים לבין האפשרות של ילד או ילדה לנפץ את תקרת הזכוכית בדרכם למוביליות חברתית. הגורמים הללו הם אותם הגורמים שבהם עלינו כחברה מוטלת האחריות לטפל בשם ההגינות, בדרך לשוויון הזדמנויות.

1 | נכון לסוף שנת 2020. מתוך: לקט נתונים לרגל יום הילד הבין-לאומי, 2021

2 | להרחבה: תכנית הקפיצה החברתית, קרן רש"י, 2019

3 | להרחבה: מחקר מפת הידע

4 | בץ & קריל, 2022

אף שמהנתונים ומהמחקרים המצטברים בעשורים האחרונים, וגם מסיפורי הצלחה של מדינות רבות בעולם, ניכרת חשיבותו הרבה של החינוך הבלתי פורמלי לקידום מוביליות חברתית, אין למדינת ישראל יעדים לאומיים ומדיניות ברורה בתחום.⁵ זאת ועוד, רק 3 מתוך 10 ילדים ובני נוער בישראל משתתפים בפעילות חינוך בלתי פורמלית.⁶ זאת על אף המחקרים המוכיחים שזוהי אחת הדרכים הטובות ביותר לפתח כישורים אישיים ובין-אישיים החיוניים להצלחה בהמשך החיים.

המגמות החברתיות ברורות; בתוך מציאות המשתנה במהירות ועולם תעסוקה המאופיין בתמורות רדיקליות, הצורך בחינוך המבוסס על זהות וערכים, שמפתח חוסן ומיומנויות רלוונטיות, הופך קריטי עבור דור העתיד.

חזונה של קרן רש"י הוא קידום מוביליות חברתית ויצירת שוויון הזדמנויות בפריפריה הגאוגרפית והחברתית של מדינת ישראל. כדי לקדם חזון זה יוצאת קרן רש"י בימים אלה למהלך חינוכי-חברתי נרחב, המתמקד בחינוך הבלתי פורמלי כמנוף ליצירת הזדמנויות.

מהלך זה נועד לקדם ולחזק את החינוך הבלתי פורמלי בישראל, ולשלב כמרכיב אינטגרלי במערכת החינוך. כך יוכלו מאות אלפי ילדים ובני נוער, ובמיוחד מי מהם שחיים בפריפריה, לקבל את הכלים והערכים החשובים לעתידם.

הקרן, יחד עם שותפים מכלל המגזרים – ממשלה, רשויות מקומיות, חברה אזרחית, מגזר עסקי ופילנתרופיה – תשקיע בכמה יעדים: הרחבת ההשתתפות בחינוך הבלתי פורמלי, העלאת המודעות לחשיבות הנושא, פיתוח יוזמות וחדשנות והגדלת האפקטיביות של תוכניות קיימות במתן כישורים לחיים.

מטרת המסמך שלהלן – בגרסתו המקוצרת המובאת כאן ובגרסתו המפורטת, המומלצת ביותר לעיון מעמיק – היא **להניח את התשתית הרעיונית לקשר שבין חינוך בלתי פורמלי ובין מוביליות חברתית, ולהציע מספר אפשרויות להשפעה ולהשקעה אסטרטגית כדי לקדם אותו.**

5 | וינוקור, גולדרט, & גיא, ממחקר למדיניות: ביסוס תיאורטי להרחבת חוק החינוך הבלתי-פורמלי ברשויות המקומיות בישראל, 2022; וינוקור, מקומם של תהליכים חינוכיים חברתיים קהילתיים בקידומן של קהילות מיטיבות, 2022
6 | הכנסת – מרכז המחקר והמידע: המחלוקה לפיקוח תקציבי, 2017

חינוך בלתי פורמלי - רקע

חינוך בלתי פורמלי מוגדר בדרכים מגוונות, שבמהותן התייחסות לפעילות חינוכית מאורגנת ושיטתית, המתקיימת מחוץ למערכת החינוך הפורמלית ומתבצעת בדפוסים חינוכיים ייחודיים מתוך כוונה להשיג מטרות חינוכיות מוגדרות. בהמשגה זו נכללים חינוך ערכי ומנהיגות, חינוך להעשרה, כגון חוגים, תנועות נוער וארגוני נוער, פעילויות חוץ בית ספריות ועוד פעילויות רבות המשלימות את החינוך הפורמלי בבית הספר. בישראל מצטרפות לכל אלו גם פעילות החינוך התוספתי הבית ספרי, כגון צהרונים וקייטנות, וכן פעילויות הפנאי הכוללות מגוון סוגי אומנויות וספורט.

מסמך זה יתייחס לפעילויות החינוך הבלתי פורמלי המתרחשות מחוץ לחינוך הפורמלי בלבד. עם זאת, אין אנו מבקשים לחדד את הנבדלות בין החינוך הבלתי פורמלי המתקיים בין כותלי בית הספר לבין החינוך הבלתי פורמלי המתקיים מחוצה לו, אלא לקרב ביניהם. שכן להבנתנו, פעילות משותפת וסינכרונית של שתי מערכות אלו תביא לקידום המובילות החברתית של הילדים, והיא מהותית להצלחת שתי המערכות החינוכיות האלו.

מתוך התפיסה הזו אנו מבקשים להמשיג מחדש את החינוך הבלתי פורמלי ולהגדירו כ- **חינוך לחיים**.

אנפיסתנו, חינוך לחיים הוא פעולה חינוכית-חברתית, חווייתית והתנסותית, המפתחת ערכים, מיומנויות וידע שימושי, ומתקיימת מחוץ לחינוך הפורמלי או משולבת בו.

מתוך בדיקת היתכנות מקיפה שביצעה קרן רש"י בשנתיים האחרונות, והובילה למסקנה כי החינוך הבלתי פורמלי מהותי עבור מתן הזדמנויות למוביליות חברתית לכל ילד וילדה, קבעה הקרן את תחום "החינוך לחיים" כרכיב ליבה בעיסוקה והגדירה עבורו **חמישה יעדים מרכזיים לצד מצפן פדגוגי המבוסס על מנופי המוביליות המרכזיים הקשורים בחינוך הבלתי פורמלי, וכן המלצות לאפיקי השפעה והשקעה.**

חמשת יעדי המהלך:

מצפן החינוך לחיים

מתוך המחקר ועבודת השטח, מופו שישה מנופי מוביליות מרכזיים, שיש להם השפעה מכרעת על קידום מוביליות חברתית באמצעות חינוך בלתי פורמלי.

אפיקי השפעה והשקעה

כדי לממש את ההזדמנות האדירה הגלומה בחינוך הבלתי פורמלי לשם צמצום פערים וקידום מוביליות חברתית בישראל, אנו ממליצים על מיקוד בחמישה אפיקי השפעה והשקעה:

◀ **עבודה עם רשויות מקומיות**

חיזוק היכולות של הרשויות המקומיות להנגיש הזדמנויות לתושביהן באמצעות קידום החינוך הבלתי פורמלי כמרכיב אינטגרלי במערכת החינוך.

◀ **הגברת מודעות**

הגברת המודעות לחשיבות החינוך לחיים בקרב נוער, הורים ומקבלי החלטות, רתימה ושיתוף בני נוער, הורים ומורים בעיצוב מענים ותכניות.

◀ **הרחבת פעילות קיימת ופיתוח יוזמות חדשות**

ייזום ופיתוח תכניות חדשניות להגדלת מגוון הבחירה לילדים ונוער והתאמתן לעולמות התוכן ותחומי העניין הרלוונטיים לחייהם, לצד שימור והרחבת הפעילות הקיימת.

◀ **הון אנושי – קידום ופיתוח הצוות המקצועי**

העצמה ופיתוח אישי ומקצועי למובילי החינוך הבלתי פורמלי דרך מערך הכשרה, ליווי ומנטורינג לצד קהילות מקצועיות לומדות.

◀ **מדיניות ורגולציה**

קידום הסדרה של התחום ברמה הלאומית: הצבת יעדים לאומיים, הרחבת תקצוב ותקינה, עבודת רצף חינוכי.

מרחב הבעיה

על אף ההכרה במעלותיו הברורות של החינוך הבלתי פורמלי, שהוזכרו לעיל, בישראל נהנים מיתרונותיו רק כ-30% מקרב הילדים ובני הנוער, וישנה התאמה מדאיגה בין תמהיל ההשתתפות בו לבין הרקע הסוציו-אקונומי של החניכים. אחד החסמים הבסיסיים בתחום החינוך הבלתי פורמלי, שבו פועלים ארגונים רבים וטובים, הוא אופן פעילותו: התחום אינו מרוכז על ידי גורם מתכלל אחד, והדבר יוצר פערים הן בריכוז ההפעלה, הן באיכותה, הן בהנגשת המידע למשתתפים ולמשפחותיהם והן באיסוף הידע הקיים בוא. לאחר מיפוי מרחב הבעיה אנו מחלקים את חסמי ההשתתפות העיקריים לשלושה חסמים עיקריים:

1. חסמי הרקע האישי של החניכים

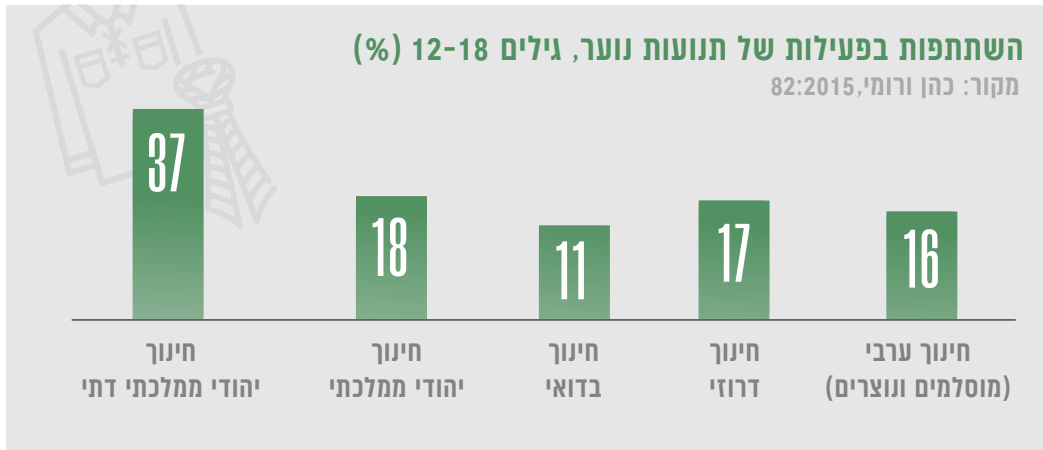
תקצוב דל של תחום החינוך הבלתי פורמלי על ידי משרד החינוך. מתוך תקציב משרד החינוך בשנת 2018, שהסתכם ב-52 מיליארד שקלים, הוקצו כ-3% בלבד לחינוך הבלתי פורמלי, ומתוך כך הוקדש רובו לתוכניות בית ספריות תוספתיות, כגון צהרונים וקייטנות. התקציב לפעילות בלתי פורמלית גרידא היה פחות מ-1.1%⁷. תקצוב מועט שכזה מאפשר השתתפות רק לילדים שהוריהם מעוניינים ויכולים לממן חינוך בלתי פורמלי.

חסם תרבותי. בחברות בישראל שבהן מתקיימת מסורת

משפחתית וקהילתית של פעילות בתחום החינוך הבלתי פורמלי, ישנה השתתפות רבה בפעילות זו ביחס לחברות שבהן מסורת כזאת אינה מתקיימת והדור הנוכחי הוא "דור ראשון לחינוך בלתי פורמלי", כגון החברה החרדית, החברה הערבית ועולים חדשים. גם כאשר המדינה משקיעה בעידוד ההשתתפות, רוב ההשקעה מועברת לפעילויות ולפרויקטים, ולא לתשתיות, ולכן אינה בת קיימא.

חסם מעורבות ההורים. כאשר אין מסורת חברתית מוסדרת, חשיבות החינוך הבלתי פורמלי לקידום הילדים ובני הנוער אינה מרכזית עבור ההורים, וכאשר אין הסברה מספקת, ההורים אינם מתעדפים פעילויות אלו עבור ילדיהם, הן מבחינת זמן, הן מבחינת סדר החשיבות והן בהשתתפות במימון.

חסם הרלוונטיות – העניין האישי. העולם משתנה במהירות מסחררת ועימו מאפייני בני ובנות הנוער, וכך גם תחומי העניין שלהם. היכולת למשוך, לסקרן ולהישאר רלוונטיים במציאות שבה ההיצע אדיר והתחרות על תשומת הלב של הנוער בלתי נגמרת, היא אתגר אמיתי העומד לפתחו של החינוך הבלתי פורמלי. בסקר עמדות של מנהלי ארגוני נוער⁸ עלה כי חסם חוסר העניין של בני הנוער מסתמן כחסם העיקרי להשתתפותם, ורבע מכלל המשיבים ציינו את התמקדותם של הילדים ובני הנוער במדיות דיגיטליות שונות כחסם להשתתפות.

2. חסמים ואזכתיים-רשותיים

ההזדמנויות שילד או ילדה מקבלים מרגע הלידה מושפעות מהמרחב שבו הם חיים. הכול מתחיל קרוב לבית: ברחוב, בשכונה, ביישוב. ההזדמנויות נקבעות על ידי הנגישות לשירותי בריאות, טיפת חלב ומעונות לגיל הרך; איכות מערכת החינוך הפורמלי והלא פורמלי; הסביבה הפיזית, המרחבים הציבוריים והפארקים; הפעילות הקהילתית, אירועי התרבות והספורט; הסדר, הניקיון והשמירה על החוק; והשירותים החברתיים שזמינים במקרה הצורך.⁹ כל אלו שמים את הדגש על המרחב המקומי, מרחב המחיה הישיר שבו גדל הילד, כמפתח למוביליות חברתית. הרשות המקומית היא הישות המקיפה את תושביה ב־360 מעלות, מגיל לידה ועד גיל הזהב, לאורך כל תחנות החיים המשמעותיות. שלא כמו השלטון המרכזי, הרשות פוגשת את התושב "בגובה העיניים", מכירה אותו ואת צרכיו, והיא בעלת גמישות ומהירות תגובה גבוהה יחסית לגוף ציבורי. החסמים בהפעלת החינוך הבלתי פורמלי ברשות המקומית נובעים מגורמים אלה:

מחסור בעבודת רצפים, שמהותה יצירת רצף פדגוגי, רגשי וגילאי בין מסגרות החינוך המלוות את הילד והנער ברשות המקומית.

כיום ישנה הפרדה ברורה בין המערכת הפורמלית למערכת הבלתי פורמלית, וחלוקה זו משפיעה לרעה על הילדים ומובילי החינוך כאחד. ליצירת חינוך משמעותי יש צורך בעבודה משותפת של כלל אנשי החינוך בחייו של הילד והנער.

מחסור באיסוף וניהול נתונים.

מחקרים רבים מראים את הקשר בין נתונים, מעקב ובקרה לבין ביצועי הרשות המקומית. השימוש בנתונים הוא כלי חשוב הן לשיפור תפקוד הרשות המקומית והן לשיפור מנעד השירותים לתושב ואיכותם. בעוד שרשות מקומית יודעת היטב מי הם הילדים והילדות המצויים באחריותה, ובאיזו מסגרת חינוכית לומד כל

אחד מהם, לרוב היא אינה יודעת לא רק לאיזו מסגרת חינוך בלתי פורמלי אותו ילד משתייך, אלא כמה מילדי העיר בכלל משתתפים בפעילויות אלה. ללא בסיס נתונים עדכני ורוחבי תתקשה הרשות לפתח מענים, להגביר את שיעורי ההשתתפות ועוד.

מחסור במדידה והערכה.

בעוד שתחום החינוך הבלתי פורמלי נחקר לאורך השנים במידה מסוימת, לא נאספו נתונים מקיפים שעל פיהם ניתן לאמוד את מצב הפעילות בתחום והשפעתו וכן לקבוע מטרות ארוכות טווח. תרבות של איסוף נתונים בחינוך הבלתי פורמלי תאפשר הגדרת פרמטרים מוסכמים ומדידתם על ידי הרשות המקומית והמדינה והצבת יעדים בני קיימא לתחום.

מחסור בגורם יישובי מתכלל, האחראי לתחום החינוך הבלתי פורמלי, ובעל סמכויות ניהוליות, אופרטיביות ותקציביות המוגדרות על ידי הרשות ומאפשרות לו לרכז את התחום לגונו ולקיים שיתוף פעולה עם גורמים מקבילים לו ברשות.

מחסור בתשתיות פיזיות מקומיות המאפשרות פעילויות חינוך בלתי פורמלית שוטפות, כגון מרכזי ספורט, ספריות, מרכז קהילתי, מועדון נוער וכיתות מחשב.

בהיעדר החובה לספק חינוך בלתי פורמלי במסגרת הרשות המקומית, וללא גוף עירוני מתכלל הרואה את התמונה העירונית הרחבה, החשיפה לאפשרויות ולהזדמנויות שמציע החינוך הבלתי פורמלי ברשויות המקומיות תלויה במידה רבה בסדר העדיפויות של הרשות ושל העומד בראשה, או בקיומם של תושבים שדורשים זאת. פרט לחובה למנות מנהל יחידת נוער, אין החוק מחייב רשות מקומית להציע או אפילו לאפשר פעילות כלשהי בתחום החינוך הבלתי פורמלי, ולפיכך הכול תלוי במדיניות הרשות המסוימת וביכולת התקציבית שלה.¹⁰

כל הגורמים האלה מובילים לפערים אדירים באיכות החינוך הבלתי פורמלי המוצע ביישובים חלשים לעומת יישובים חזקים מבחינה סוציו-אקונומית. לפיכך החינוך הבלתי-פורמלי, על השפעותיו החיוביות, מיטיב עם החזקים בחברה דווקא, ותורם בכך להרחבת הפערים החברתיים במקום לצמצומם.¹¹

הכשרה ומעמד פרופסיונלי לכוח האדם העוסק בתחום.

העיסוק בחינוך בלתי פורמלי מאופיין בתחלופה גבוהה, שכר נמוך, יכולת התפתחות מוגבלת ושחיקה גבוהה. הכשרה מתאימה עשויה לשנות חלק ממאפיינים אלו, ותאפשר לעובדים מלאי החזון העוסקים בתחום להישאר ולהתפתח בו.

הרלוונטיות של תוכני החינוך הבלתי פורמלי.

שאלת הרלוונטיות של התכנים הופכת חשובה עד מאוד ליכולת לגייס חניכים ולרתום אותם אל הפעילות וכן לשמר אותם בתוכה לאורך זמן. כמו כן, נדרשת התאמת תוכן דיגיטלית, תרבותית וזהותית לקהלים נוספים המעוניינים להשתתף בפעילויות החינוך הבלתי פורמלי.

חסמי מדיניות וריבוי שחקנים.

בישראל אין כיום חובה חוקית לספק חינוך בלתי פורמלי לילדים ולנוער, ואין גורם ממשלתי המתווה מדיניות כוללת בתחום. אחת ההשלכות של התנהלות זו היא ריבוי שחקנים הפועלים באופן עצמאי, עם פיקוח ותיאום מועטים, ללא חזון משותף, והם גם מתחרים זה בזה על זירות הפעלה ומימון שוטף.

החינוך הבלתי פורמלי - הזדמנות אדירה

מחקר "מפת הידע לקידום מוביליות חברתית-כלכלית", מוכיח את חשיבותו של החינוך הבלתי פורמלי לקידום מוביליות חברתית. כמו כן, מחקרים בארץ ובעולם מוכיחים כי ברמת המיקרו, פעילות של ילדים ונוער מרקע חברתי-כלכלי נמוך בחינוך הבלתי פורמלי מעניקה להם כישורים חברתיים, חושפת אותם למסגרות שיאפשרו התקדמות בעתיד בסולם החברתי-כלכלי, מעודדת מעורבות אזרחית ופוליטית ומפחיתה בידוד חברתי. ברמת המאקרו, התרומה של החינוך הבלתי פורמלי בגיל צעיר מתורגמת בבגרות לשיפור בקצב הצמיחה של המשק, שכן פריון העבודה של צעירים ומבוגרים בעלי מיומנויות בלתי פורמליות גבוה יותר מאלו שחסרים זאת.

הבשורה של קרן רש"י

לאור תהליך הלמידה המעמיק שבוצע בקרן רש"י בשנתיים האחרונות, גובשה התפיסה ומתווה המהלך, המורכב משלושה נדבכים:

1. חמשת היעדים:

1. הרחבת היקף ההשתתפות של ילדים, בני נוער וצעירים.
2. הרחבת היקף ההיצע והנגישות של ילדים בני נוער וצעירים לפעילות.
3. בניית יכולת עצמאית ברשויות וקהילות לקידום החינוך הבלתי פורמלי.
4. שילוב החינוך הבלתי פורמלי במערכת החינוך הפורמלית לכדי רצף ומהלך חינוכי שלם.
5. הטמעת מנופי מוביליות חברתית בהערכה מעצבת וקרדיטציה שימושית

2. המצפן לחינוך לחיים

3. חמשת אפיקי ההשפעה

המצפן לחינוך לחיים

על בסיס כל הממצאים שהוצגו, בד בבד עם מחקר ולמידה מעמיקה שנעשו בקרן רש"י, מוקדו שישה מנופי מוביליות מרכזיים, שיש להם השפעה מכרעת על קידום מוביליות חברתית באמצעות חינוך בלתי פורמלי

יָדַע לְמִידָה וְהַעֲשֶׂה

מיומנויות המאה ה-21,
חברתיות ורגשיות

הון חברתי
וחשיפה להזדמנויות

ערכים, שייכות וזהות

חוסן פיזי ונפשי

תמונת עתיד
ותחושת מסוגלות

1. ידע, למידה והעשרה.

מחקרים רבים מוכיחים כי השתתפות סדורה בפעילויות חינוך בלתי פורמלי מסייעת בשיפור ההישגים הלימודיים, בהגברת הנוכחות בשיעורים וההתמדה בלימודים, ובצמצום בעיות משמעת בחינוך הפורמלי. אופייה האתגרי והמגוון של הפעילות הבלתי פורמלית מפגיש את המשתתפים בה עם התנסויות הדורשות התגברות על קשיים, וגם עם חוויות של הצלחה היוצרות תחושת ביטחון ומסוגלות, ואלה יבואו לידי ביטוי גם בהישגים הלימודיים. ואכן, השתתפות בחוגי ספורט מעלה בכ-20 נקודות אחוז את הסיכוי להשלים בגרות במתמטיקה ברמה של 5 יחידות לימוד, וחברות בתנועות נוער מעלה את אותו הסיכוי בכ-7 נקודות אחוז.¹²

2. מיומנויות המאה ה-21 ומיומנויות חברתיות ורגשיות.

עולם העבודה משתנה ללא הרף, ואנו עדים למהפכה "המהפכה התעשייתית הרביעית". מערכת החינוך המסורתית מתקשה מצד אחד לעמוד באתגר של יצירת תוכניות לימוד ואופני לימוד שיכשירו את התלמידים לעולם התעסוקה של מחר, ומצד שני לספק למידה חברתית-רגשית המשפיעה רבות על ההתפתחות הקוגניטיבית, הרגשית וההתנהגותית, המשרתת את הילדים ובני הנוער בהטמעת חומרי הלימוד ובפיתוח מסוגלות. הדינמיות והחדשנות המאפיינות את החינוך הבלתי פורמלי מסייעות מאוד בפיתוח אותם מיומנויות וכישורים, "רכים" ו"קשים" כאחד. בכך תורם תחום זה במידה ניכרת לפיתוח מיומנויות חברתיות ותפיסה זהותית-ערכית, ולהנגשת הכשרה ומוכנות לעולם ההשכלה והעבודה.

חקר חשיבה ביקורתית

אוריינות: שפתית, מתמטית, מדעית

DATA מידע וטכנולוגיה

חשיבה חישובית ויצירתיות

למידה עצמאית

יכולת שכנוע והעברת מסר

אמפטיה והקשבה, תקשורת מקדמת

עבודת צוות וניהול קונפליקטים

יזמות ופתרון בעיות

סקרנות חקר ותכנון

3. יצירת הון חברתי וחשיפה להזדמנויות.

הון חברתי הוא מערכת הקשרים שיש לאדם עם הסביבה המשפחתית, הקהילתית והחברתית הקרובה והרחוקה המקיפה אותו. מערכת הקשרים הזו מתורגמת למכלול כלים ומקורות המעניקים לפרט נגישות למגוון הזדמנויות חברתיות ואפשרות לקדם מטרות וערכים. מערכת הקשרים הזו יכולה להתקיים בעוצמות שונות, לספק מודלים לחיקוי, קבוצת שווים מקדמת ועוד. כל אלה נמצאו כמקדמי מוביליות מרכזיים במחקר "מפת הידע לקידום מוביליות חברתית-כלכלית".

החינוך הבלתי פורמלי תורם לפיתוח העצמי ולפיתוח הקשרים עם המשפחה, הקהילה והחברה. תרומה זו מושגת על ידי הדגשת הקשר בין המעשה החינוכי לחיים עצמם, ומתן אפשרות להתנסות בחוויות עשירות ומגוונות הנוגעות למבחר היבטים בחיים.

4. ערכים, שייכות וזהות.

החינוך הבלתי פורמלי מאפשר שיח "בגובה העיניים" והתמודדות עם נושאים אקטואליים ופוליטיים. אופן הלמידה הבלתי פורמלי מאפשר התנסות בטווח חשיפה למגוון עמדות, סגנונות אישיים ואפשרויות חיים, שאינם מקבלים ביטוי במערכת החינוך הפורמלית. כל אלו תורמים לגיבוש תפיסת המסוגלות של הילדים והנוער, ולראיית עתיד מגוון המבוסס על התנסות רחבה.

מחקרים מצביעים על החשיבות הטמונה במעורבות של מתבגרים בפעילות חברתית. היכולת לסייע לזולת, להועיל למי שנמצא במצוקה ולשמש מקור לתמיכה ותקווה, לצד הפניית זמן ומשאבים פנימיים למימוש ערכים ראויים, חברתיים או אוניברסליים – כל אלו מעצימים את מודעות המתבגר או המתבגרת לזהותם האישית, את תחושת המשמעות בחייהם, את תחושת הקוהרנטיות והגילוי העצמי ואת יכולתם לחוות את חייהם במלואם.¹³

הכרה בחשיבות ובערך

תכנון הון חברתי

בניה ויצירת הון חברתי

מימוש הון חברתי

חסרות ושורשים משפחתיים

שייכות וגאווה מקומית ולאומית

נתינה, מעורבות והשפעה חברתית

יהדות ודמוקרטיה

שייכות לקבוצה

5. פיתוח חוסן פיזי ונפשי. מחקרים רבים מראים כי השתתפות סדירה בפעילות בלתי פורמלית, כגון חברות בתנועות וארגוני נוער, מעלה את החוסן הנפשי ואת תחושת השייכות אצל בני הנוער שהיו מעורבים בכך, לעומת בני גילם שלא היו מעורבים בפעילות זו. מרכיבי החינוך הבלתי פורמלי תורמים לפיתוח חוסן פסיכולוגי אצל ילדים ובני נוער, המסייע להם בהתמודדות עם מצבי מעבר ומשבר, ומפחית סיכון לדיכאון וחרדה בחיים הבוגרים.¹⁴

6. פיתוח תמונת עתיד ומסוגלות אישית. תמונת עתיד היא התשובה של כל אחד מאיתנו לשאלה הישראלית מאוד, "מה תרצה להיות כשתהיה גדול?". התשובה מורכבת לא רק מהרצון, אלא גם מהאמונה של כל אחד מאיתנו במסוגלות שלו לממש את החלומות, או בכלל להעז לחלום אותם. זה לא רק לרצות, אלא גם לדעת שאפשר להגשים.

פעילויות החינוך הבלתי פורמלי יוצרות קרקע המעודדת חשיבה לטווח הרחוק ומאפשרת את ההזדמנות לחלום. נוסף על כך, חלק גדול מהפעילויות נותנות כלים לתרגם את החלום לתוכניות ארוכות טווח. הפעילות גם מזמנת מפגשים רבים עם דמויות השראה ומודלים לחיקוי, המשמשים אף הם גורם התורם לגיבוש תמונת העתיד האישית.

נוסף על ששת מנופי המוביליות החברתית שזוהו לעיל, הוכח שהחינוך הבלתי פורמלי תורם לבני הנוער בשני תחומים נוספים המשמעותיים לקידום מוביליות חברתית: העלאת המוטיבציה לשירות צבאי ולאומי משמעותי וצמצום התנהגויות שליליות וסיכוניות של בני נוער.

- כושר גופני ותזונה בריאה
- תחושת מסוגלות
- ויסות רגשי, גמישות
- התמודדות עם כישלון ומשבר
- התמדה ונחישות

- הכרה בחשיבות תכנון ארוך טווח
- כלים לתרגום חלום לתכנון ארוך טווח
- הזדמנות לחלום
- מקורות השראה ומודלים לחיקוי
- התנסות ואיתור יתרונות יחסיים
- חשיפה לתחומים

אפיקי השפעה והשקעה לקידום החינוך הבלתי פורמלי בישראל

כדי לממש את ההזדמנות האדירה הגלומה בחינוך הבלתי פורמלי לשם צמצום פערים וקידום מוביליות חברתית בישראל, אנו ממליצים על מיקוד בחמישה אפיקי השפעה והשקעה:

1. עבודה עם רשויות מקומיות

חיזוק היכולות של הרשויות המקומיות להנגיש הזדמנויות לתושביהן באמצעות קידום החינוך הבלתי פורמלי כמרכיב אינטגרלי במערכת החינוך.

המקום שבו נולדים וגדלים ילדים בישראל עדיין קובע במידה רבה את ההזדמנויות הפתוחות בפניהם להתקדם ולהגיע למימוש עצמי. מכוח חוק הנוער הוקמה בכל רשות יחידת נוער האמונה על תחום החינוך הבלתי פורמלי בשטחה, אך למנהלי היחידות חסרים תקציבי פעולה ומסגרת לשיתופי פעולה הדדיים. מעמדן של יחידות הנוער אינו מעוגן בחקיקה, והוא תלוי בעיקר במידת החשיבות של התחום בעיני ראש הרשות. זו מציאות אבסורדית, שכן הרשות המקומית היא הגורם העיקרי שעשוי להוביל לפריצת דרך בתחום החינוך הבלתי פורמלי. ביכולתה לקדם מהלכים להעמקת תחושת הזהות והשייכות, להרחבת הון חברתי ועוד. הצלחות החינוך הבלתי פורמלי ברמת היישוב עשויות אף להשפיע ברמה הלאומית ולהוביל לשינויים אסטרטגיים בתחום.

מהלך "חינוך לחיים" יקדם השקעה באפיק הרשויות המקומיות

כדי לסייע להן לפתח תשתיות להרחבה והפעלה של מענים בלתי פורמליים לילדים ולנוער בעיר. במסגרת זו תוקם מנהלת יישובית שתגדיר יעדים קולקטיביים ארוכי טווח, שעל בסיסם יקודמו פעולות באמצעות פתיחת מוקד עירוני המרכז נתונים ומידע, עבודה משולבת של כלל אנשי המקצוע הנוגעים בדבר ועוד.

2. הגברת המודעות לחשיבות החינוך הבלתי פורמלי.

הגברת המודעות לחשיבות החינוך הבלתי פורמלי בקרב נוער, הורים ומקבלי החלטות; רתימה ושיתוף בני נוער, הורים ומורים בעיצוב מענים ותוכניות.

חשובה במיוחד מידת המעורבות של ההורים והמחויבות שלהם לפעילות, ההיכרות שלהם עם התכנים וההזדהות איתם, והאמון שהם רוחשים למסגרת ולמדריכים. הורים שאינם מכירים את מסגרות הפעילות, ואינם מבינים את תרומתן לילדים, לא יעודדו את ילדיהם להצטרף אליהן, או יתעדפו פעילויות אחרות.

גם המודעות של מקבלי ההחלטות – שלטון מרכזי ומקומי, צוותי חינוך ועוד – חשובה לאין ערוך ליכולתו של החינוך הבלתי פורמלי לשמש מענה איכותי עבור כלל ילדי ישראל. הכרתם בחשיבותו של החינוך הבלתי פורמלי קובעת לא פעם את התעדוף התקציבי, תעדוף תשתיות פיזיות, כוח אדם ועוד.

מהלך "חינוך לחיים" יקדם השקעה באפיק הגברת המודעות בשני מסלולים עיקריים:

◀ **הורים.** יצירת מערך ל"מקבלי ההחלטות" בבית, הכולל קמפיינים תקשורתיים בתקופת ההרשמה לתוכניות, אירועי שיא בקהילות ובשכונות, ושגרה של קשר רציף ועדכון שוטף דרך ימי הורים, שיחות אישיות עם המדריכים ועוד.

◀ **נוער.** קמפיינים ייעודיים ברשתות החברתיות ופעילויות חשיפה במרכזים קהילתיים ומסחריים שבהם בני הנוער נמצאים, לצד שינוי תפיסתי – בני ובנות נוער לא יהיו "לקוחות" אלא שותפים פעילים ומעורבים בעיצוב התוכניות והתכנים, ובכך גם תעלה המוטיבציה ותחושת הערך העצמי שלהם.

3. הרחבת פעילות קיימת ופיתוח יוזמות חדשות.

ייזום ופיתוח תוכניות חדשניות להגדלת מגוון הבחירה לילדים ולנוער והתאמתן לעולמות התוכן ותחומי העניין הרלוונטיים לחייהם, לצד שימור והרחבה של הפעילות הקיימת.

מתן מענה לשיעור ההשתתפות הנמוך בחינוך הבלתי פורמלי מחייב גם התייחסות להיצע הפעילויות, שבמקרים רבים אינן מצליחות למשוך את הילדים ובני הנוער להתנסות או להתמיד בהן. כדי לעמוד באתגר ולהביא להגדלה ניכרת של מספר המשתתפים, יש צורך להרחיב את מגוון הפעילויות כך שיפנו לתחומי עניין רבים ושונים, יהיו עדכניות ורלוונטיות לעולמות התוכן הנוגעים לחייהם של בני ובנות הנוער וידברו בשפה שלהם.

לא פחות חשוב מכך, יש להשקיע במיצוב תוכניות החינוך הבלתי פורמלי כייחודיות ואיכותיות, כאלה שעצם ההשתייכות אליהן מגדירה את המשתתפים כקבוצת מצוינות.

מהלך "חינוך לחיים" יקדם השקעה באפיק פיתוח היוזמות בכמה היבטים:

- ◀ **מיפוי ובחינה** "מה עובד".
- ◀ **שכפול מיזמים מוצלחים** וחיזוק תוכניות מצליחות והרחבתם ליישובי הפריפריה.
- ◀ **ייזום והקמה של מיזמים** חדשניים ברוח הזמן, בין השאר כהכנה לעולם העבודה המשתנה.

4. הון אנושי – חיזוק והעצמת סוכני שינוי

מיצוב ופיתוח אישי ומקצועי למובילי החינוך הבלתי פורמלי באמצעות מערך הכשרה, ליווי ומנטורינג לצד קהילות מקצועיות לומדות.

תחום החינוך הבלתי פורמלי סובל ממחסור בכוח אדם, מאופיין בשונות גדולה ברקע המקצועי של העובדים ובתחלופה גבוהה הקשורה למאפייני המקצוע – שכר נמוך, שחיקה גדולה ויכולת מוגבלת להתפתחות מקצועית. תנאי מרכזי לקידום התחום הוא פיתוח ההון האנושי באמצעות יצירת מערך הכשרה והתמקצעות, אשר בתורו יוביל גם למיצוב וקידום הפרופסיה כולה.

מהלך "חינוך לחיים" יקדם השקעה באפיק ההון האנושי תוך התמקדות בפיתוח ורישות של מובילי החינוך הבלתי פורמלי ברשויות המקומיות. כך יתחזק מעמדו של החינוך הבלתי פורמלי כמרכיב משמעותי במערכת החינוך היישובית וכאמצעי להרחבת ההזדמנויות למוביליות חברתית לילדים ולנוער.

◀ **הקמת קהילות מקצועיות לומדות** לבעלי תפקידים בחינוך הבלתי פורמלי, שיחברו בין העוסקים בתחום, ירכזו ופיצו ידע מקצועי וישמשו רשת תמיכה הדדית ולמידת עמיתים. הקהילה תקיף נציגות ונציגים מארגונים המפעילים את החינוך הבלתי פורמלי – מגזר שלישי ופילנתרופיה – לצד המגזר הציבורי. באמצעות הידע המשותף שתאגם הקהילה המקצועית, יקודמו בה נושאים אסטרטגיים רוחביים הנוגעים הן למדיניות והן לפעילות שטח ברחבי הארץ עבור מגוון קבוצות ומגזרים.

◀ **קורסים מקצועיים להכשרת בכירים** ברשויות המקומיות לצורך הובלת החינוך הבלתי פורמלי, ובהם מפקחים, רכזי נוער ומנהלי מחלקות נוער, שיופעלו בשיתוף מינהל חברה ונוער במשרד החינוך וגורמים נוספים. אנו שואפים להסדרת ההכרה בקורסים מבחינת מדרגות שכר, קידום מקצועי ועוד.

◀ **מהלכים משלימים.** שיתוף פעולה בין הפיקוח של מינהל חברה ונוער לבין יחידות הנוער והצבת מדדי איכות משותפים; העלאת מעמדו של מדריך הנוער על ידי שדרוג השכלה ושכר; והגדרת מנהל יחידת הנוער כסגן מנהל אגף חינוך יישובי – בתקצוב, סמכויות ומיצוב.

5. מדיניות ורגולציה

הצבת יעדים לאומיים, הרחבת תקצוב ותקינה, עבודת רצף חינוכי.

על אף חשיבותו הגדולה של תחום החינוך הבלתי פורמלי, בישראל אין כיום חובה לספק פעילות זו לילדים ולנוער, ואין גורם ממשלתי המתווה מדיניות כוללת בתחום. כיום פועלים שחקנים רבים בתחום באופן עצמאי, לאור מטרות שונות, עם אוכלוסיות יעד שונות, ללא תיאום או מאגר נתונים משותף, ולעיתים גם תוך יריבות הדדית.

מהלך "חינוך לחיים" יקדם השקעה באפיק השפעה זה, תוך התמקדות בעבודה מול קובעי המדיניות ברמה הלאומית שיעדיה הם:

- ◀ **הנעת תהליך מדורג של הגדלת התקצוב** לחינוך הבלתי פורמלי עד לרמה של 10% מתקציב משרד החינוך (לעומת כ-2% כיום), לצד תוספת תקנים ליחידות הנוער ברשויות המקומיות.
- ◀ **הקצאת תקציב דיפרנציאלי למימון** השתתפות של ילדים ובני נוער בפעילויות אחר הצהריים.
- ◀ **קידום שילובו של החינוך הבלתי פורמלי במערכת החינוך**, תוך שיתוף פעולה עם יחידות הנוער ועם גורמי הרווחה ברשות, כדי להפוך את בית הספר ל"בית חינוך שלם".

המלצות אופרטיביות

מדיניות ורגולציה

- ◀ הגדלה מדורגת של תקציב "החינוך לחיים" מ-2% ל-10% מתקציב החינוך
- ◀ הקצאת תקציב דיפרנציאלי למימון הרחבת השתתפות של ילדים ובני נוער בפעילויות
- ◀ קידום של עבודה קולקטיבית של גופים מכלל המגזרים להשגת יעדים לאומיים מוסכמים
- ◀ תיקון חוק הנוער – תוספת תקנים ליחידות הנוער ברשויות המקומיות
- ◀ קידום עבודה משותפת בין משרדי ממשלה רלוונטיים לפיתוח התחום (חינוך, רווחה, פנים ועוד)
- ◀ יצירת מנגנון מדידה והערכה של יעדי החינוך הבלתי פורמלי במשרד החינוך
- ◀ רצף בין חינוך פורמלי ובלתי פורמלי: שימוש במבנים ובמתקנים של בית הספר לפעילות החינוך הבלתי פורמלי
- ◀ רצף בין חינוך פורמלי ובלתי פורמלי: מעורבות צוותי החינוך הפורמלי בעבודת החינוך הבלתי פורמלי הקהילתי בעידוד הגעה ובאופני השתתפות
- ◀ קידום שילוב החינוך הבלתי פורמלי במערכת החינוך, תוך שיתוף פעולה עם יחידות הנוער ועם גורמי הרווחה ברשות, כדי להפוך את בית הספר ל"בית חינוך שלם"

-
- ◀ הובלת עבודת רצפים יישובית בין כלל הגורמים העירוניים, מכוונת חינוך בלתי פורמלי
 - ◀ קולקטיביות: ניסוח מטרות משותפות בתוכניות אב רב-שנתיות שלאורך פועלים כל גופי ההתערבויות ברשות
 - ◀ הובלת תהליכי שיתוף ציבור רשותיים בתחום החינוך הבלתי פורמלי בשדה העירוני
 - ◀ שימוש בדאטה יישובית לצורך שיפור השתתפות בחינוך בלתי פורמלי
 - ◀ מיצוי ומינוף משאבים רשותיים לטובת תחום החינוך הבלתי פורמלי

עבודה עם רשויות מקומיות

- ◀ הגדלת המודעות לאפשרויות החינוך לחיים בקרב בני נוער, הורים, צוותי חינוך ומקבלי החלטות
- ◀ הובלת התמקצעות בתהליכי גיוס חניכים
- ◀ מיצוב מחדש של בני הנוער – "ממוטבים לשותפים"
- ◀ בניית מדדים מוסכמים לעבודת החינוך הבלתי פורמלי הארצית – מיהו חניך, מהי פעילות

הגברת מודעות לחשיבות החינוך הבלתי פורמלי

- ◀ קולות קוראים, האקטונים ומענקים ממשלתיים לעדכון מענים קיימים ופיתוח חדשים
- ◀ פיתוח יוזמות חדשניות בחינוך הבלתי פורמלי תואמות מגמות עניין בארץ ובעולם והכנה לעולם העבודה המשתנה
- ◀ חיזוק תוכניות מצליחות ושכפול מיזמים מצליחים עבור אוכלוסיות נוספות והרחבתם ליישובי הפריפריה

הרחבת פעילות קיימת ופיתוח יוזמות חדשות

- ◀ מיסוד תפקיד עבודת מנהל תחום החינוך הבלתי פורמלי העירוני תחת מנהל אגף החינוך
- ◀ הובלת קהילות מקצועיות לומדות של בעלי תפקידים מרכזיים בחינוך הבלתי פורמלי
- ◀ קורסים מקצועיים להכשרת בכירים ברשויות המקומיות להובלת החינוך הבלתי פורמלי – מפקחים, רכזי נוער, מנהלי מחלקות נוער
- ◀ שיתוף פעולה בין הפיקוח של מינהל חברה ונוער לבין יחידות הנוער והצבת מדדי איכות משותפים
- ◀ הגדרת מנהל יחידת הנוער כסגן מנהל אגף חינוך יישובי – בתקצוב, סמכויות ומיצוב

הון אנושי - חיזוק והעצמת סוכני שינוי

אחרית דבר

גובה החלום

שלומית כהן אסיף

פרפר בן יום
שאל פרפר בן יומיים
"עד אולה גובה
עפות הכנפיים?"

ענה פרפר בן יומיים
לפרפר בן יום
"גובה הכנפיים
הוא גובה החלום."

מי יתן ונצליח להציע את הכנפיים
הנכונות לכל אחד מהחלומות,
ונראה אותם עפים גבוה -
עד ומעבר לגובה החלום.

ביבליוגרפיה

EUROPEAN COMMISSION. (2018). COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE EUROPEAN COUNCIL, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS. Brussels

Council of Europe: Non-formal learning / education. (אין תאריך).

אברוצקי, ג'. (2012). הון חברתי כמסייע להגירה מוצלחת ותנועות הנוער כזרז לתהליך. עבודת גמר לקבלת תואר מוסמך במדיניות ציבורית. ירושלים: האוניברסיטה העברית.

בזק. (2022). דוח מצב האינטרנט בישראל 2022.

בנבנישתי, ר', & פרידמן, ט'. (2020). טיפוח למידה רגשית-חברתית במערכת החינוך – סיכום עבודתה של ועדת המומחים, תמונת מצב והמלצות. ירושלים: יוזמה – מרכז לידע ולמחקר בחינוך.

בץ, כ', & קריל, ז'. (2022). הקשר בין מקום המגורים והמוביליות הבין דורית בשכר. ירושלים: אגף הכלכלנית הראשית.

גרוס, ז', & גולדרט, מ'. (2015). החינוך הבלתי-פורמלי בגרמניה, בהולנד ובמחוז אונטריו בקנדה. סקירה המוגשת לצוות המומחים לנושא החינוך הבלתי-פורמלי, היזמה למחקר יישומי בחינוך, האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים

גרוס, ז', & גולדרט, מ'. (2017). סקירת ספרות המוגשת ללשכת המדען הראשי במשרד החינוך בנושא: השפעת החינוך הבלתי פורמאלי על משתתפיו. אוניברסיטת בר אילן.

הוועדה לענייני ביקורת המדינה. (2011). פרוטוקול מס' 168.

הכנסת – מרכז המחקר והמידע. (2016). נתונים על יישום חוק הרשויות המקומיות (מנהל יחידת הנוער ומועצת תלמידים ונוער), התשע"א-2011.

הכנסת – מרכז המחקר והמידע: המחלקה לפיקוח תקציבי. (2017). פילוח תקציב משרד החינוך על חינוך בלתי פורמלי לילדים ולנוער ברשויות המקומיות.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. (2022). הודעה לתקשורת: ההוצאה הלאומית לתרבות, לבידור ולספורט בשנת 2021. ירושלים: מדינת ישראל.

ויזל, מ'. (2020). קשר כפול – מהתנועה לכיתה. מועצת תנועות הנוער.

וייסבלאי, א'. (2011). נתונים על השתתפות בנינוער בפעילויות פנאי מחוץ לבית ובמסגרות לחינוך בלתי פורמלי. הכנסת – מרכז המחקר והמידע.

וייסבלאי, א'. (2012). מעורבות ממשלתית במתן מסגרות משלימות ושירותי חינוך בלתי פורמלי לבנינוער – סקירה משווה. הכנסת – מרכז המחקר והמידע.

וייסבלאי, א'. (2020). תקצוב דיפרנציאלי בתמיכת משרד החינוך בפעילויות חינוך בלתי פורמלי. ירושלים: הכנסת – מרכז המחקר והמידע.

וינוקור, א'. (2022). מקומם של תהליכים חינוכיים חברתיים קהילתיים בקידומן של קהילות מיטיבות.

וינוקור, א', & יומטוביאן, א'. (2022). מדריך הנוער כמקצוע העתיד – מסמך מסכם של קבוצת חשיבה לקידום ועיגון מעמד מדריך הנוער בישראל.

וינוקור, א', גולדרט, מ', & גיא, י'. (2022). ממחקר למדיניות: ביסוס תיאורטי להרחבת חוק החינוך הבלתי-פורמלי ברשויות המקומיות בישראל.

ועדת המשנה של ועדת החינוך, התרבות והספורט לחינוך בלתי פורמאלי בכנסת ה-20 (27 פברואר 2017). פרוטוקול מספר 6 – מפקד תנועות הנוער.

זגייר, מ', & מילקובסקי, א'. (2020). חינוך בלתי פורמלי ככלי לצמצום פערים במזרח ירושלים. ירושלים: מכון ירושלים למחקרי מדיניות.

זיוון, ש'. (2020). החינוך הבלתי פורמלי: ממדים משותפים ודרכי ביטוי. ירושלים: יוזמה – מרכז לידע ולמחקר בחינוך.

זמיר, ש', & לסרי-רוש, י'. (תשע"ד). מה חושבים מדריכי החינוך הבלתי-פורמלי על המסגרת הפורמלית בחינוך? שנתון שאנן, י"ט, 149-161.

חדאד חאג' יחיא, נ', & רודניצקי, א'. (2018). החינוך הבלתי פורמלי בחברה הערבית: חזון ומעשה. מחקר מדיניות 122. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.

חדאד חאג' יחיא, נ', סייף, א', קלינר קסיר, נ', & פרג'ון, ב'. (2021). חינוך והשכלה בחברה הערבית: פערים וניצנים של שינוי. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.

חוק הרשויות המקומיות (מנהל יחידת נוער ומועצת תלמידים ונוער), תשע"א-2011.
(2011).

חשאי, נ', סומקין, ס', & ניר, ר'. (2022). מהן המיומנויות הנדרשות מעובדי הייטק.
הרצליה: מכון אהרן למדיניות כלכלית, אוניברסיטת רייכמן.

יזמת היישוב במרכז. (2022). תשתית ידע יישומית לפיתוח וביסוס תשתיות חברתיות
לקידום מוביליות חברתית ברשויות המקומיות: יצירת רצף והמשכיות. כפר הנוער
בן שמן: קרן רש"י.

יזמת היישוב במרכז. (2022). תשתית ידע יישומית לפיתוח וביסוס תשתיות חברתיות
לקידום מוביליות חברתית ברשויות המקומיות: עבודת נתונים. כפר הנוער בן שמן:
קרן רש"י.

יזמת היישוב במרכז, קרן רש"י. (2022). מפת הדרכים לעבודה רשותית מקדמת
מוביליות חברתית.

יוחאי רוזנברג, ה', ארזי-חטאב, א', אשר, ר', & עופר, י'. (2014). תמונת עתיד. אוחזר
מתוך אבני ראשה:

ישיבת ועדה של הכנסת ה-20. (2017 2 27). פוטוקול מספר 6 - מפקד תנועות
הנוער.

כהן, א', & רומי, ש'. (2015). הפנאי בקרב בני נוער בישראל: חינוך בלתי פורמאלי,
אקלים בית ספרי, אלימות, סיכון לנשירה ורווחה נפשית. מוגש למדען הראשי של
משרד החינוך. אוניברסיטת בר אילן.

כהן, א"ע. (תשנ"ט). החינוך המשלים – רקע רעיוני והיסטורי. ב-מ' החינוך, יובל למערכת החינוך בישראל. משרד החינוך. אוחר מתוך

לבון גילת, א', & אבן, נ'. (2019). התהליך החינוכי בתנועת הנוער והשפעתו על הגיוס לצה"ל ועל שירות משמעותי בצבא. מועצת תנועות הנוער בישראל.

לוי, מ', & אגאי, ל'. (2018). נייר עמדה – התמיכה בארגוני הילדים והנוער. BDO. למפרט, ח'. (2009). על הצורך בביטול ההבחנה בין חינוך פורמלי לבלתי פורמלי. ירחון מכון מופת(37), 3-4.

מיכאלי, נ'. (2009). טשטוש הגבול בין הפורמאלי לבלתי-פורמאלי בסמינר הקיבוצים: פדגוגיה חברתית בהכשרת מורים. ירחון מכון מופ"ת(39), 3-34.

מכון (2020) ERI. מוביליות חברתית – הסיפור הגדול. מפת הידע לקידום מוביליות חברתית.

מנדל-לוי, נ', & ארצי, א' (עורכים). (2016). חינוך בלתי פורמלי לילדים, בני נוער וצעירים בישראל: עדויות מהשדה וסיכום תהליך למידה. ירושלים: הזימה למחקר יישומי בחינוך, האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים.

מנהל חברה ונוער. (אין תאריך). "לכל ילד וילדה הזכות לחינוך לאורך כל שעות היום": הצעה להסדרת החינוך הבלתי פורמאלי.

משרד הביטחון. (26 אפריל 2018). סקר: בוגרי תנועות הנוער קרביים יותר. אוחר מתוך משרד הביטחון – מבט חברתי:

משרד החינוך: התכנית הלאומית למצוינות STEM בפריפריה. (1 מרץ 2021). תפיסת תפקיד ממ"ר ועבודה עם שלטון מקומי.

משרד מבקר המדינה ונציבות תלונות הציבור. (2021). דוח שנתי 71ב: היערכות משרד החינוך לשוק העבודה המשתנה. ירושלים.

סילברמן-קלר, ד'. (2007). קווים לתהליכי פרופסיונליזציה בתחום החינוך הבלתי פורמלי. דפים: כתב עת לעיון ולמחקר בחינוך, 90-113.

סמית, ר', & פניאל, א'. (2018). תמצית ממצאי סקר בקרב הורים לילדים בגילאי 12-18. מכון סמית למחקר.

עמית, ר', מוסך-שמש, ל', אביטל, א', & לוינסוסנה, א'. (2021). חוזרים לשטח! מודלים לעבודה משולבת בין ארגוני הנוער לרשויות המקומיות בחינוך הבלתי פורמלי. ירושלים: מכון מנדל למנהיגות.

פדן, כ', & גל, ר'. (2020). הצעה למסגרת רב-ממדית להגדרת המושג "חוסן". חוסן לאומי, פוליטיקה וחברה, 2(1), 41-78.

קוממי, י', & יבלברג, י'. (2019). בלתי פורמלי ולא במקרה: תמונת מצב עדכנית של החינוך הבלתי פורמלי בישראל. מכון דו-עת.

קרול, ל'. (1997). הרפתקאות אליס בארץ הפלאות. (מ' פרי, עורך, ר' ליטוין, מתרגמת). בני ברק: ספרי סימן קריאה / הקיבוץ המאוחד.

קרן רש"י. (2019). תכנית הקפיצה החברתית. מתווה קרן רש"י למוביליות חברתית: המלצות מדיניות לאומית.

ראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך. (2017). סיכום ממצאי הערכה דו־שנתית בתנועות הנוער בישראל, תשע"ד-תשע"ה, 2014-2015.

ראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך. (2020). אפיון פעילויות פנאי של תלמידים בישראל.

רביב, ע', & כצנלסון, ע'. (2005). משבר ושינוי בחיי הילד ומשפחתו. הוצאת עמיחי. רוזנברג, י', ארזי־חטאב, ה', אשר, א', עופר, ר', & בניה, י'. (2014). תמונת עתיד.

רוזנר, ד'. (2018-2022). חינוך בלתי פורמלי בישראל – סקירת ספרות והערכת מצב. ירושלים: תכנית מנדל למנהיגות נוער.

רוזנר, ד'. (2020). החינוך הבלתי פורמלי בישראל במשבר הקורונה: מיפוי וסקירת פעילות בזמן אמת. ירושלים: מכון מנדל למנהיגות.

רומי, ש', & שמידע, מ' (עורכים). (2007). החינוך הבלתי פורמלי במציאות משתנה. ירושלים: מאגנס.

רייכל, נ'. (2009). חינוך בלתי פורמלי – למה הכוונה? ירחון מכון מופ"ת(37), 5-8.

רן, ע'. (2017). מדיניות חינוך בלתי פורמלי בעולם: אוסטרליה, אירלנד, אסטוניה, בריטניה, צרפת וספרד. (ל' יוספסברג בן־יהושע, עורכת). תל אביב: מכון מופ"ת.

אוחזר מתוך

